Türk Kültürü ve **Hacı Bektaş Velî** Araştırma Dergisi,
Güz-Eylül 2026, Sayı 119, 533-553

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International
(CC BY-NC 4.0)

MAKALE ARTICLE
ISSN: 1306-8253 eISSN: 2147-9895
Geliş Tarihi/Received: 30 Kasım 2025
Kabul Tarihi/Accepted: 10 Nisan 2026
https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1832857

ALİ GÎLÂNÎ-Yİ PÛMENÎ VE BÜLBÜLNÂME'Sİ

ALI GILANI-YE POUMENI AND HIS BOLBOL-NAME

FATMA KOPUZ ÇETİNKAYA*

Sorumlu Yazar

Öz

Gül ve bülbül hikâyesi, Doğu edebiyatı içerisindeki tarihsel gelişimi, sembolik arka planı ve özellikle İran edebiyatında mesnevi kalıbında kaleme alınmış müstakil örneklerden biri olması hasebiyle önem arz etmektedir. Hikâyenin kökeni, Hint ve İran edebiyatları arasında süregelen kültürel aktarım ve etkileşim sürecine dayanmakta olup özellikle *Kelile ve Dimne* geleneğinin izleri ilk gül ve bülbül içerikli eserlerde belirgin bir biçimde görülmektedir. Gül ve bülbülün kişiler arası aşkın sembolik temsilcisi olarak konumlandırılması, zamanla hem edebî hem tasavvufî bir söylemin inşasına zemin hazırlamıştır. İran edebiyatındaki eserler arasında Attâr'a isnat edilen gül ve bülbül hikâyeleri bulunsa da metin tenkidi açısından en güvenilir örneklerden biri Safevî döneminde yazılan *Bülbülnâme*'dir. Bu mesnevi, yalın dili, sınırlı olay örgüsü ve yoğun sembolik unsurlarıyla, âşığın çileli yolculuğu, dünyanın faniliği, kaderin belirleyiciliği ve hakikî aşkın metafizik boyutları gibi tasavvuf merkezli temaları işler. Gülün geçiciliği ile bülbülün ızdırabı, insanın varoluşsal arayışını temsil eden imgeler hâline gelmiştir. Türk edebiyatında daha çeşitli biçimlerde karşılaşılan bu hikâyenin İran edebiyatındaki konumu, *Bülbülnâme* gibi örnekler sayesinde daha net ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda çalışma, söz konusu mesneviyi hem içerik hem de sembolik yapı bakımından inceleyerek gül ve bülbül anlatısının edebî gelenek içindeki yerini yeniden değerlendirmekte ve hikâyenin kültürel sürekliliğine dair bütüncül bir perspektif sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ali Gîlânî-yi Pûmenî, *Bülbülnâme*, Gül ve bülbül, İran edebiyatı, Türk edebiyatı

Abstract

The story of the rose and the nightingale is significant within Eastern literature due to its historical development, symbolic background, and especially because it is one

Araştırma Makalesi / Künye: KOPUZ ÇETİNKAYA, Fatma. "Ali Gîlânî-yi Pûmenî ve Bülbülnâme'si". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 119 (Eylül 2026), s. 533-553. https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1832857

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi · Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü · Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-mail: fkopuz.cetinkaya@aybu.edu.tr; ORCID: 0000-0002-7162-2355

of the standout examples written in the mesnevi form in Persian literature. The origin of the story is based on the ongoing process of cultural transfer and interaction between Indian and Iranian literatures, and traces of the Kalila and Dimna tradition are particularly evident in early examples. The positioning of the rose and the nightingale as symbolic representatives of interpersonal love has paved the way for the construction of both a literary and mystical discourse over time. Although there are stories attributed to Attar among the works in Iranian literature, one of the most reliable examples in terms of textual criticism is the Bolbol-name written during the Safavid period.

This masnavi, with its simple language, limited plot and intense symbolic elements, deals with Sufism-centered themes such as the lover's painful journey, the mortality of the world, the determinism of fate and the metaphysical dimensions of true love. The transience of the rose and the nightingale's suffering have become images representing man's existential quest. This story, encountered in more diverse forms in Turkish literature, finds its place within Persian literature more clearly through examples like the Bolbol-name. In this context, the study re-evaluates the place of the rose and nightingale narrative in the literary tradition by examining the masnavi in question in terms of both content and symbolic structure and offers a holistic perspective on the cultural continuity of the story.

Keywords: Ali Gilani-ye Poumeni, *Bolbol-name*, Rose and nightingale, Persian literature, Turkish literature.

Giriş

Gül ve bülbül hikâyesinin kaynağının Doğu, özellikle de Hindistan olabileceği yaygın bir kanaat olarak kabul görmektedir. Bu kanaatin nedeni, Hint edebiyatında Beydeba tarafından miladi 3. yüzyılda yazılmış hayvan hikâyelerinden oluşan *Kelile ve Dimne* adlı eserdir. Hikâye tekniği açısından sağlam bir yapıya sahip olan eserde hayvanlar teşhis edilerek insani fonksiyonlarla donatılmış ve bu hikâyelerde geçen olaylardan hareketle insanlara siyasî ve ahlakî mesajlar vermek amaçlanmıştır. Her ne kadar gül ve bülbül hikâyelerinde sadece kuşlardan bahsediliyor olsa da kahramanlarının ağırlıklı olarak hayvanlardan oluşması, bu hikâyelerde *Kelile ve Dimne*'nin etkisi olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu ihtimali kuvvetlendiren başka bir etken ise, Hint ve Fars edebiyatı arasında tarih boyunca karşılıklı etkileşimin olmasıdır. Hindistan, Afganistan, İran ve Anadolu'yu kapsayan geniş coğrafyada edebiyat alanındaki bu etkileşimde şair ve yazarların mühim rolleri olmuş, bu etkileşim benzer motiflerin komşu ülkelerin edebiyatlarına taşınmasına zemin hazırlamıştır (Zavotçu, 1997, 10).

İran edebiyatında Feridüddîn Attâr'a ait olduğu iddia edilen *Bülbülnâme* ve *Nüzhetü'l-ahbâb* gül ve bülbülün hikâyesini anlatan eserler arasında gösterilmektedir. Ancak Feridüddîn Attâr'ın eserleri üzerinde değerli çalışmalar yapan Dr. Muhammed Rıza Şefî-i Kedkenî Attâr'ın; *Mantıku't-tayr, İlâhînâme, Esrârnâme, Musîbetnâme, Divân, Muhtârnâme ve Tezkiretü'i-evliyâ* dışında başka bir eserinin olmadığını ifade etmektedir. Kedkenî *Bülbülnâme*, *Bîsernâme*, *Pesernâme*, *Haydarînâme*, *Pendnâme*, *Cevheru'z-zât*, *Hilâcnâme*, *Siyâhnâme*, *Uşturnâme*, *Lisanu'l-gayb*, *Mazharu'z-zât*,

Mirâcnâme, *Nuzhetnâme*, *Vuslatnâme* adlarında birtakım sağlıksız eserlerin Attâr'a isnat edildiğini ve bu eserlerden özellikle *Pendnâme*'nin defalarca basıldığını ancak hiçbirinin Feridüddîn Attâr'a ait olmadığını söylemektedir. Aynı görüşleri İranlı edebiyatçı ve yazar Said-i Nefîsî de desteklemektedir (Kedkenî, 1384 hş., 37) Aynı şekilde merhum Prof. Dr. Nazif Şahinoğlu da Fürûzânfer (Fürûzânfer, 1389 hş., 68) ve Zerrinkûb'a işaret ederek Attâr'a ait olduğu şüpheli olan bu eserlerin pek çoğunun Attâr'dan sonra yaşamış Attâr-ı Tûnî'ye ait olduğunu, bazılarınınsa Attâr mahlaslı başka şair ve yazarlar tarafından yazıldığını dile getirmektedir (Şahinoğlu, 1991, 98).

İran edebiyatında mesnevi türünde bülbülün güle olan aşkını anlatan dört farklı metin bulunmaktadır. Bunların ikisi hatalı bir şekilde Attâr'a nispet edilen *Bülbülnâme* ve *Nüzhetü'l-ahbâb*'tır. Diğer ikisi ise Safevî döneminde (Hicri 10-12. yy.) yazılmış *Bülbülnâme* adıyla Ali Gîlânî'ye ve *Gül ü Bülbül* adıyla Mehcûr-i Hemedânî'ye aittir (Purcevâdî, 1393 hş., 935). Gül ve bülbül hikâyesi olmasa da benzeyen içeriği nedeniyle burada zikredilmesi gereken başka bir eser ise hicri VI. yüzyılın ikinci yarısında gül ve bade arasında geçen Ebû Saîd-i Tirmizî adlı bir yazar tarafından nesir formunda hâl dili ile yazılmış münazaradır. "گل و باده" *Gül ve Bade* isimli bu münazara baştan sona gül ve bade arasında geçmektedir. Eserde baharın güzellikleriyle süslenmiş bir bahçe ve bir meclis tasvir edilir. Gül isimli kahraman bu bahçe ve meclisin şahıdır. Süleyman gibi tahta oturmuştur. Konuya dâhil edilen çeşitli kuşlar ve çiçekler mevcuttur. Hikâyeye her ne kadar bülbül dâhil edilmiş olsa da gül ile bülbül arasında geçen bir âşıklık söz konusu değildir. Bu münazarada bülbül, gül ile bade arasında haber taşıyan bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır (Purcevâdî, 1393 hş., 459-461). Bu anlamda İran edebiyatında hikâyenin gül ve bülbül dışında gül ve şarap, gül ve bâde (گل و باده \ گل و مل) başlıklarıyla yazılmış olması da dikkat çeken bir husustur.

Çalışmanın konusu olan Gül ve Bülbül hikâyesini anlatan ve her ne kadar Ferîdüddîn Attâr'a aitliği tartışmalı olsa da ilk örnek olması bakımından söz konusu *Bülbülnâme*'nin, *Mantıku't-tayr* tarzında yazılmış olması araştırmacıları Attâr ile bu eser arasında bir bağ kurmaya sevk etmiş olabilir. Nitekim *Mantıku't-tayr*'da geçen bazı kahramanlar bu eserde de yer almaktadır. Otuz sekiz başlık altında yazılan *Bülbülnâme*'nin muhtevası şu şekildedir:

> Kuşlar topluca Süleyman Peygambere gelerek Bülbül'ü şikâyet ederler. Bülbül çemen bahçesinin hatibidir, diğer kuşlar onun alçak, asık suratlı ama dilinin tatlı olduğunu, sürekli sarhoş olduğunu, inleyip sızladığını, bütün gece boyu inlediğini ve kendini gül rengine boyadığını, kendinin küçük ama feryadının çok büyük olduğunu anlatırlar. Bunun üzerine Süleyman Peygamber Bülbül'ü huzura getirmesi için Doğan'ı görevlendirir. Bülbül'ün nasıl bir kuş olduğunu öğrenmesini ve ona yumuşak davranmasını ister. Doğan gül bahçesinin kokusundan ve Bülbül'ün inleyişinden etkilenir hatta kendinden geçer ancak kendini toparlayarak Bülbül'ü yakalar. Bülbül Doğan'a, Gül'e ne kadar âşık olduğunu, âşıklık şarabı içtiğini, aşkın akıldan dahi üstün olduğunu, gerçek âşık olmayanın da kendisini asla anlamayacağını söyler. Bunun üzerine Doğan öfkelenerek Bülbül'ü yakalar ve onu götürür. Huzura giderken bir dağın tepesine vardıklarında Bülbül sabah rüzgarıyla Gül'e haber iletir. Bu haberi alan Gül, Bülbül'ün dönüşünden ümit keserek elbisesini yırtıp kan içinde oturur.

> Doğan, Bülbül'ü huzura çıkarır, bütün kuşlar da oradadır. Bülbül, Süleyman Peygambere övgüde bulunarak "Allah eğer uzun ömür verirse bana, sana hizmet için canımı veririm" der. Süleyman Peygamber ise neden şarap içip sarhoş olduğunu, şarabın haram olduğunu söyler. Bunun üzerine Bülbül şarap içmediğini, Gül'e olan aşkı ile inlediğini, bedeninin aşk derdi ile zayıf düştüğünü söyler. Süleyman Peygamber Bülbül'ü dinledikten sonra ona hak verir ve diğer kuşlara sitem eder. Bu durum üzerine Bülbül sırasıyla Simurg'a, Akbaba'ya, Tavus'a, Papağan'a, Doğan'a ve Hüdhüd'e hitapta bulunur (İspir, 2004, 20, 21). Son bölümde Allah'a münacatta bulunarak eserini tamamlar (https://ganjoor.net/attar/bolbolname)

Gül ve Bülbül hikâyesinin olay örgüsü genel çerçevede yukarıdaki gibi seyretmektedir. Gül ile bülbülün yanında neredeyse ana kahramanlar kadar ön planda olan başka kahramanlar da bulunmaktadır. Ve bu kahramanlar tıpkı *Mantıku't-tayr*'daki kahramanlara benzemektedir.

Gül ve Bülbül hikâyesi gerek işleniş şekli gerek muhtevası bakımından hem İran hem Türk edebiyatında ilgiyle okunmuştur. Birçok şair hikâyenin anlam dünyasına uygun olacak şekilde yeni mazmun, kahraman ve olaylar ekleyerek hikâyeyi yeniden yazmışlardır. Ancak görülen o ki Türk edebiyatında gül ve bülbül hikâyesini anlatan eser sayısı daha fazladır. Nitekim Fars edebiyatında Gül ile Bülbül veya bülbülnâme adıyla bilinen dört eser bulunmaktadır ancak bu sayı Türk edebiyatında ona yakındır. Bunlar sırasıyla yazarı belli olmayan *Bülbülnâme* (15. Yy.), Rifâî'nin *Bülbülnâme*'si (15. yy), Vahîdî'nin *Gül ü Bülbül*'ü (1520), Münîrî'nin *Gülşen-i Ebrâr*'ı (1549), Fazlî'nin *Gül ü Bülbül*'ü (1553), İznikli Bekâyî'nin *Gül ü Bülbül*'ü (1572), Ömer Fuadî Efendi'nin *Gül ü Bülbül*'ü (1623), Bırrî Mehmed Dede'nin *Bülbülnâme*'si (1706) ve İlmî'nin *Bülbüliye* (1807) eserleridir (Zavotçu, 1997, 41-87).

Türk edebiyatı 15. yüzyıl şairlerinden Rıfâî aynı konulu diğer eserlerden farklı olarak, eserinde İrem bağı adlı bir bahçenin içindeki kasırda yaşayan Gül isimli bir güzel ile Hicaz'a giderken bu bağa uğrayıp Gül'ü görerek âşık olan Bülbül isimlerinde iki insan karakterize etmiştir (Eren Kaya, 2017, 64) ve diğer birçok gül ve bülbül mesnevisinde yer alan Süleyman Peygamber hikâyeye dâhil değildir.

Ancak 16. yy şairlerinden Vahidî'nin eseri ise diğer mesnevilere benzemektedir. Kuşların bülbül hakkındaki şikâyetleri, gül ve bülbülün hâlleri, gül bahçesindeki diğer çiçekler ve Hz. Süleyman konuya dâhildir (Zavotçu, 1997, 55-56). Türk edebiyatında en çok bilinen ve Fazlî'ye (16 yy.) ait olan *Bülbülnâme* ise Bahar Şah'ın Gül adlı çok güzel olan oğlu ile âşıklık derdiyle inleyen Bülbül arasında geçen olayları anlatır. Nesim, süsen, nergis, lale, servi ve sümbül gibi çiçekler ile hazan, temmuz, nevruz, berf (kar) gibi tabiat unsurları da konuya dâhildir (Zavotçu, 1997, 61-65). İznikli Bekâyî (16. yy) tarafından yazılan *Bülbülnâme*'de bir seyyah olan Bâd, hayret vadisinden geçen Bülbül ile karşılaşır. Bülbül, seyyahtan gezip gördüklerini dinlemek ister. Seyyah, gördüğü çemenden, gül bahçesinden ve bu bahçede herkesin el üstünde tuttuğu, güzellikte eşi olmayan Gül'den bahseder ve Bülbül duydukları ile Gül'e âşık olup ağlayıp sızlamaya başlar. Papağan, kırlangıç ve baykuş gibi başka kuşlar da çeşitli ilgilerle konuya dâhil edilmiştir (Zavotçu, 1997, 67). Genel çerçevede Türk edebiyatında gül ve bülbül hikâyesi, şairlerin hayal dünyalarına göre kahraman ve konu çeşitliliği kazanmış ve günümüze kadar gelmiştir.

Çalışmanın ana konusu olan Ali Gîlânî-yi Pûmenî'nin *Bülbülnâme* adlı eseri, Attâr'a isnat edilen eseri ayrı tuttuğumuz takdirde İran edebiyatında bu konuda müstakil olarak yazılmış iki mesneviden biridir. Ancak gazel, kaside, rubai gibi çeşitli şiir türlerinde gül ve bülbül, hikâyenin anlamına uygun düşecek şekilde birer mazmun olarak şairler tarafından sıkça kullanılmıştır.

1. Ali Gîlânî-yi Pûmenî kimdir?

Bülbülün güle olan aşkı İran edebiyatının hayal unsuru hikâyelerindendir ve birçok şair bu konu üzerine şiir yazmıştır. Şairler başlangıçta bülbülün ağlayış ve inleyişine, güle olan aşkına ve gülün güzelliğine işaret etmişlerdir; hicri yedinci yüzyıldan sonra bu hâl dilini kullanmak bir edebî teknik olarak şairler arasında yaygınlaşmıştır. Gül ve bülbül konusu çeşitlenmiş ve mesnevi formunda birkaç lirik hikâye yazılmıştır (Purcevâdî, 1383 hş., 7).

Elimizdeki *Bülbülnâme* adlı eser her ne kadar *Bülbülnâme* olarak kaydedilmiş olsa da metinde bu isme işaret eden bir ifadenin olmadığı; aslında eser adının *Gül, Bülbül ve Bade'nin Münazarası* olarak düşünülmesi ve eserin tamamlanış tarihinin de 957 değil 958 (1550/1551) olarak kaydedilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Sadrî, 1392 hş., 430). Ancak yazmayı tashih eden Nasrullâh-i Purcevâdî yeniden basılan eseri *Bülbülnâme* ismiyle yayımlamıştır.

Ali Gîlânî hakkındaki bilgi çok sınırlıdır. Şairin ismi eserin yazma nüshasının ilk varağında Ali el-Ceylânî; ikinci varağında ise Ali Gîlânî-yi Pûmenî olarak kaydedilmiştir. Şair Gîlân'a bağlı Fûmen şehrinde doğmuş, Suriye'ye gitmiş ve eserini 957/1550 yılında Halep şehrinde yazmıştır. Sünni'dir ve ihtimaldir ki Safevî sultanları ve Kızılbaş ordusunun taassup ve öfkesi nedeniyle Halep'e kaçmıştır. Ali Gîlânî, *Bülbülnâme* mesnevisi dışında birkaç kaside, gazel ve bir de rubai yazmıştır. Bu kaside ve gazellerin bir kısmı mesnevinin içerisinde bülbül ve gülün dilinden aktarılmıştır. Gîlânî orta sınıf bir şairdir ve mesnevisindeki gazel ve kasidelerde "Divâne Ali" mahlasını kullanmıştır. Mesnevisi 1091 beyitten oluşmaktadır. Tahran Üniversitesi'nde bulunan yazma nüshasının müstensihi, kendisi hakkında bilgi aktarmamıştır ancak şairin yaşadığı dönemde bu eseri istinsah ettiği düşünülmektedir. Yazma nestâlik hatla yazılmıştır ve okunaklıdır. Her sayfada 14 beyit yazılıdır. Mesnevi tevhid, münacat ve naat ile başlamaktadır. Dört halifeye övgüde bulunur. Sonrasında ise bülbülün âşık oluşuna, gülün nazlanmasına, bülbüle cefa ve ezada bulunmasına işaret ederek âşık ile maşuku birbiriyle konuşturur (Purcevâdî, 1383 hş., 7).

2. Ali Gîlânî'nin *Bülbülnâme*'si

Eserin dili sade ve anlaşılırdır. Bahar mevsiminde şair bahçeye gider ve bülbülün güle âşık olduğunu, bülbülün gülle konuştuğunu, gülün de ona cevap verdiğini görür. Karşılıklı konuşmalardan sonra bülbül, kavuşma ümidini kaybeder ve hazan mevsimi gelir. Gülün ömrü ve bülbülün âşıklık günleri sona erer. Bu süreçte herhangi bir olay, hadise gerçekleşmez. Asıl hikâyenin içerisinde başka bir alt hikâye bulunmaz fakat bülbül ve gülün konuşmalarında gülün ömrünün kısalığı, gülün kaderinin sonu, gül suyu yapılacağı ateşe düşmesi, dikenlerle oturması, gülün bülbüle cefası, bülbülün derdi ve hasreti, bülbülün sabrı ve sonsuz çabası ve sonunda ümidini kaybetmesi gibi çeşitli mazmunlar kullanılarak iki şahsın ağzından hikâye anlatılır. Bu mazmunların

her biri çeşitli şekillerde tekraren kullanılır. Şairin konuya yaklaşım şeklinde tasavvufî izler görülmektedir. Ahd-ı elest, ahd-ı elest'e vefa, seyrusülukta pîr ve mürşid, dünyaya ait şeylere karşı ilgisizlik, hakikî maşuka gönül vermek ve sonunda gönül gözü ile maşuku görmek gibi tasavvufî mazmunlara da işaret etmektedir.

Metinde dünyanın faniliğine ve geçiciliğine işaret edilir. Şaire göre bu dünya gönül bağlanacak, kendini derde düşürecek kadar kıymetli değildir. Güle ne kadar güzellik ve güzel koku verilmiş olsa da geçici ve ölümlüdür. Nitekim bir hazan rüzgârı ile bütün hepsi yok olup gider. Şair aslında kendine verilen her şeyin geçici ve ömrün kısa olduğu telkininde bulunur.

Eser "Kitabın Başlangıcı / آغاز کتاب" başlığı ile başlayıp "Sözün Bitişi / تمامی سخن" ile bitmektedir. Bu şekilde toplamda yirmi beş başlık bulunmaktadır. Bazı başlıklar sadece "Fasıl / فصل" olarak adlandırılmıştır, bazılarında ise bülbülün veya gülün dilinden şiirler verilmiştir. Metinde şair, Divâne Ali "دیوانه علی" mahlasını sekiz defa kullanmıştır. Burada her bölümden beyitler verilip bölümlerin muhtevası aktarılmaya çalışılacaktır. Başlıklara göre eserin içeriği şöyledir:

1. Fasıl: Kitabın Başlangıcı

ای همنفســـــان حـــــق شناســـــان　　دانســـتن حـــق چـــو نیســـت آســـان

مـــــا در طلـــبش ز خـــــود گذشـــــتیم　　غافـــل ز وجـــود خـــود نگشـــتیم

Ey Hak bilir dostlar!
Hakk'ı bilmek kolay olmayınca
Kendimizden geçtik onu aramada
Kendi varlığımızdan gafil olmadık asla

Şair eserin başlangıcında hakîkati ve Hakk'ı tanıyıp bilme çabasında olan dostlara yani tarikat erbabına ve de kendine hitap eder. "Hakk'ı layıkıyla bilmek kolay bir şey değildir. Hakikî bir nazarla Hakk'ı bilebilmek için kişinin kendi varlığından, nefsinin arzularından vazgeçmesi; bütün heveslerini bırakması gerekmektedir. Bütün benliği ve nefsinden sıyrılmasına rağmen kendinin de farkına olmalı ve acizliğinden gafil olmamalıdır" der.

2. Fasıl

جانـــا چـــو قســـاوت از جهـــان رفـــت　　ایـــام گـــل آمـــد و خـــزان رفـــت

در فصـــــــل قـــــــدوم نوبهـــــــاران　　غـــم تـــازه شـــد و حـــزین هـــزاران

بـــــر بلبـــل خســـته خنـــده زد گـــل　　رنگـــین شـــده خـــود بـــه خـــون بلبـــل

Ey sevgili zulüm dünyadan geçip gitti
Gül mevsimi geldi, hazan geçti gitti
İlkbaharın geliş mevsiminde
Keder tazelendi, hüzünler bin oldu
Yorgun bülbüle gülümsedi gül
Bülbülün kanıyla kendini boyadı gül

Bu bölümde bahar mevsiminin verdiği neşe ve tazelikle açan rengârenk çiçekler, mutluluk içinde güzelliklerini sergileyen ve hoşça vakit geçiren birer karakter olarak resmedilmiştir. Aynı zamanda Bülbül Gül'ü görüp Gül'e tutulmuş ve derdiyle keder içinde, dikenlerin arasında acı çekmektedir. Gül'ün renginin güzelliğinin de Bülbül'ün kanından geldiği ifade edilmektedir.

"Ey sevgili zulüm geldi geçti dünyadan, hazan bitti ve Gül mevsimi geldi. Geldi ama baharın gelişiyle dert de tazelendi, üzüntüler binleri buldu. Çünkü bahçede Gül belirdi. Bu Gül'ü görenler gönüllerine kan dolarak aşka kapıldı. Bülbül cihanı inletti ağlamasıyla, Gül ise elbisesini yırttı, gönlünü kaptırdı o da. Gül goncası dikenlerin esiri oldu, sabanın nefesiyle gömleğini yırttı. Gizli sırlar gülşeninde Bülbül'ün kederli yüzünü görünce Gül, dikenlerin arasından geldi, dertli dertli ağlayan Bülbül'ün kanıyla yüzünü yıkadı. Bitap düşmüş Bülbül'e gülümsedi Gül, Bülbül'ün kanıyla renklendi Gül. Her yaprağına bir şebnem kondu, dikenden başkası olmadı onun dostu. Tahtına oturdu Gül, Bülbül'e cefa saldı. Yaprakları döken hazandan, seher vakti ağlayan Bülbül'den habersizdi. Kendisi parlak, can alıcı ve mutluydu. Yaprağı her zaman renkli bir lale gibi, Bülbül ise onun derdiyle kederli mi kederli. Bülbül gül bahçesinin dikenliğine adım attı, gönlünün ayağına nice diken battı. Bülbül, gül bahçesinin kapısına vardığında, gönül üzerindeki perdeleri açtı; can ve gönül gözüyle gül bahçesine baktı. Bu bahçede Gül, lale, sümbül, zambak, süsen, nergis ve menekşe her an kutlu ve mutlu idiler; yılın hazanından habersiz idiler. Gül gömleğini, abasını yırtmış yani açılmış; Bülbül ise dert içinde onun kapısında oturmuş. Bülbül sürekli Gül'den şikâyet ediyor; Gül ise her daim kendini ve güzelliğini anlatıyormuş" diyerek Gül ile Bülbül'ün karşılaşmasından ve ikisinin de ruh hallerinden bahseder. Gül'ün de bulunduğu çiçek dolu bahçeyi tasvir eder.

3. Fasıl

در کـــوی فنـــای خـــود قـــدم زن　　بـــر زروه لامکـــان علـــم زن

بـــی مرشـــد کامـــل ای مســـافر　　بـیم اسـت کـه شـوی تـو همچـو کـافر

Kendi yokluk mahallene adım at
Lâmekan zirvesine sancak dik
Ey yolcu! Mürşid-i kâmil olmadan
Korkulur ki kâfir gibi olursun

Bu fasılda şair birtakım tasavvufî ıstılahlara işaret ederek kendi düşüncelerini aktarmaktadır. On üç beyitten oluşan bu bölümde güzelliği ile gururlanan Gül'ün gaflet şarabından içtiğini ve benlik tuzağına düştüğünü dile getirir. Yokluk mahallesine (fenâ makamına) adım atmasını yani kendini yok saymasını, kâmil bir mürşidi olmadan yola çıkmaması gerektiğini aksi hâlde savrulabileceğini hatta küfre varabileceğini söyler. Bu yolculuğun baştan sona tehlikelerle dolu olduğunu, bu yolda yalnız yürüdüğü takdirde her adımında can korkusu taşıyacağını ifade eder.

Bu bölümde gaflet şarabı "bâde-i gaflet / بادہ غفلت", varlık tuzağı "dâm-ı hestî / دام ہستی", yokluk mahallesi "kûy-i fenâ / کوی فنا ", mürşid-i kâmil / مرشد کامل gibi tasavvufî terimlerin kullanıldığı göze çarpmaktadır.

4. Fasıl: Bülbül'ün Muhatabı

ای غنچـــــه دهـــــان فتنـــــه انگیـــــز　　گــر فتنــه بــه جــا نشســت تــو بــر خیــز

پـــس آتـــش گـــل بـــه بلبـــل افتـــاد　　بلبـــل بـــه جهـــان بـــه غـــل غـــل افتـــاد

Ey fitne çıkaran gonca ağızlı!
Fitne bitse bile sen başlat yine
Gül'ün ateşi düştü Bülbül'e
Yeryüzünde feryada başladı Bülbül de

Bahçeye bahar gelince Gül de mevsimin tesiriyle renk almaya ve kızarmaya başlar, Gül'ün renginin kırmızıya dönmesi onun ateş saçmasına benzetilir. Bülbül bahçeye gelip Gül'e âşık olunca kendinden geçer aşkın tesiriyle. Gül'ün güzelliği karşısında elden ayaktan düşer ve acı acı ötmeye başlar. "Ey gül bahçesinin güneşi olan yüzün, gamze okuyla bizi nasıl da öldürdün" der. "Taşıdığın bu güzellik ve letafetle nasıl olur da diken olursun? Sendeki bu büyüklenme ve kibirlenme nedendir? Sen benim sevgilimsin, peki ya sen kimin âşığısın? Bu garibanın feryadından dolayı sen de parça parça ettin yakanı. Ama hâlâ kurtulamadın dikenden, Bülbül'e de yar olmadın. Aman ha sakın her dikenle oturma, kendini ağyarın eline diline düşürme. Sen her ne kadar baharın gelini olsan da sadece hazan mevsimine kadar kalırsın hayatta. Sonsuz olmayan bu güzelliğinle ne diye zulmedersin Bülbül'e" diyerek Gül'e sitemde bulunur. Gül'ün vefasızlığına işaret ederek onca güzelliğine rağmen nasıl dikenli olduğunu sorgular.

5. Fasıl

گـــل گفـــتش اگـــر چـــه مـــن ز خـــارم　　ســـــلطان ســـــریر افتخـــــارم

زیـــن رنـــگ و ز بـــوی کـــه مـــن دارم　　در بـــاغ دل تـــو فتنـــه کـــارم

Gül dedi Bülbül'e: her ne kadar dikenden olsam da
Sultanım ben iftihar tahtında
Bendeki bu renk ve kokuyla
Fitne çıkarırım senin gönül bağında

Şarap gibi kırmızı gülün huzurunda, Bülbül Gül'e müptela olmuştur. Gül her ne kadar dikenden olsa da iftihar tahtının sultanı olduğunu dile getirir. Aslım dikenden olsa da gül bahçesinin mutluluk saçan dalındayım der. Gül, Bülbül'e adeta meydan okuyarak kendisindeki bu güzel renk ve hoş kokuyla, Bülbül'ün gönül bağında nice fitneler çıkarabileceğini dile getirir. Gül Bülbül'e "Vuslatımı istiyorsun, ben bunca güzellik ve hüsn ile tüm baharların yüce sultanıyım. Senin ağlamandan da korkum yoktur. Yeşerip gönüllere doğduğum gün gayb perdesinden çıkarım. Sen gözünden yaşlar akıtırsın ben de baharın emiri olurum. Seni ağlatan güzelliğim goncanın kalbinde saklanır. Herkes güzelliğimin saçılıp savrulmasını bekler. Bugün olduğum bu çemende benim de ateş düştü yüreğime. Kendi diyarımda seni gördüm, bana mutsuz ve huzursuz olduğunu söyledin. Ey huzursuz kişi, ben ilkbaharın geliniyim dedim. Diken perdesinin arkasından çıkarım, bir anda üzerimdeki örtüyü atarım.

Bunca güzelliğe rağmen kokumun ve rengimin güzelliği biter gider. Ben her yıl ancak on iki gün kalırım hayatta fakat sen her hâlükârda benim cemalimle sarhoş ve bana tutkun bir âşıksın" der. Sahip olduğu güzelliklerin farkında olan Gül, kendi dilinden Bülbül'e hitapta bulunur.

6. Fasıl: Sözün Tamamı

پیوســـــته حـــــزین و زار مـــــی بـــــاش　　در زیـــر جفـــای خـــار مـــی بـــاش

گـــــر عاشـــــق زار مـــــن تـــــو گشـــــتی　　از جـــــان و ز انجمـــــن گذشـــــتی

Her zaman hüzünlü ol sürekli ağla
Bu dikenlerin cefası altında ol daima
Eğer benim sırrımın âşığı olmuşsan
Geçersin candan, meclisten, huzurdan

Bu bölümde Gül yine Bülbül'e seslenir ve "Ey dertle sarhoş olmuş Bülbül, eğer benim yârim isen hep ağla, az gül. Her zaman hüzünle, dertle ağla; her an dikenlerin cefası atında ol. Sen benim derdim ve kederimle dost olduğun için ağlayarak hep nemli tut gözlerini. Sarhoş isen hiç rahat bulma, varlık âlemine bel bağlama. Benim sırrımın âşığı olduysan eğer candan, meclisten ve huzurdan da vazgeçmişsindir. Aşk oyunu baştanbaşa derttir, beladır. Âşık olan kalbi kırık kişidir ama ne olursa olsun gönlündeki sırrı dışa vurma. Bu öyle bir yoldur ki kimsenin ondan haberi yoktur. Bu yol baştanbaşa tehlike doludur. Bu uğurda can vermekten korkuyorsan eğer güzellerle aşk oyunu oynama. Dünyanın güzelleri vefasızdır, yüzlerini kimseye göstermezler" der. Bunları söyleyerek mâşukun belki de sâlikin her şeyden ilgisini keserek inzivaya çekilmesini, sırrını gizlemesini ister ve nasıl davranması, nasıl yaşaması gerektiğini; eğer ölümden korkuyorsa bu aşktan vazgeçmesi gerektiğini dile getirir.

7. Fasıl: Bülbül ile Gül'ün Konuşması

زد نالـــــــه ز دود دل بـــــــر افـــــــلاک　　دردانـــه ز دیـــده ریخـــت بـــر خـــاک

در بحـــــــر فغـــــــان و نالـــــــه افتـــــــاد　　جـــان داده چـــو بـــرگ لالـــه بـــر بـــاد

Feryadı yükseldi göklere gönül ateşinin dumanıyla
Gözünden inci tanesi gibi yaşlar saçtı toprağa
Feryat ve figan denizine düştü
Rüzgarla savrulan lale yaprağı gibi can verdi

Bülbül, Gül'den sürekli zulüm gördüğü için kendini dertten kederden ayrı bilmedi. Sürekli ağladı inledi, feryadı göklere yükseldi, gözünden inciler saçtı. Sevgilinin hitabıyla çılgına döndü, hevesle yine bahçeye girdi. Feryat figan denizinde lale yaprağı gibi rüzgârla can verdi. Bülbül Gül'e "Ey bahar mevsiminin gelini, senin kederin yaktı benim içimi. Cefa kılıcıyla gönlümü yaralama. Beni derde esir ettin, ben ağlarım sense gülersin. Benim ahlarımla dünyanın harmanı yanınca o gün sen de bîçare olursun. Seher vakti ah ettiğimde ay gibi yanak siyaha döner, kork bundan. Cefayı bırak artık, nazlanma daha. Bu zulümden de vazgeç artık. Her ne kadar gül bahçesinde benzersiz olsan da sen de geçip gideceksin hazanda. Sabrım yoktur daha,

ne diye durursun uzakta. Taş gibi kalbin var, bana merhamet etmiyorsan da hesap gününü düşün, bu yüreği dikenle yaralama. Ey gönül aydınlatan! Geceleri sabaha kadar uykusuz kal feryatlarımla. Biraz olsun nezaket sahibi isen ey Gül, azcık olsun Bülbül'ün ağlayışlarını dinle. İnleyen Bülbül'ün feryatlarıyla uyanır bütün uyuyanlar. Seher vaktinde nefes oku, onun ağzından ah ile çıkar, goncanın gömleğini parçalar. Bülbül'ün ahları ve inleyişleri ateş düşürür Gül'ün harmanına" der ve büyük bir çaresizlik içinde olduğunu belirtir. Gül'ün yokluğuna daha fazla dayanacak takati yoktur.

8. Fasıl: Sözün Tamamı

ای نوگـــــــل بـــــــاغ دل ربـــــــایی　　داری بـــه چمـــن چـــو خـــود نمـــایی

از خـــار تـــو شـــد چـــو ســـینه ام ریـــش　　زیـــن ریـــش درون مـــن بینـــدیش

Ey gönüller çalan bağın taze gülü
Çemende kendini göstermektesin
Senin dikeninle yüreğim yaralı
Yüreğimdeki bu yarayı düşün, unutma

Âşıkların gönlünü çalan Gül bahçede bütün güzelliğini sergiler. Gül bedeninde elbise yırtıp yani yaprakları iyice gelişip açılınca, âşık Bülbül de kendi yaralı hâlini anlatır Gül'e. Bülbül, Gül'den kendisini ve dertli hâlini unutmamasını ister.

9. Fasıl: Bülbül'ün Kasidesi

تـــا شـــیوه و کـــار گـــل ســـتم شـــد　　جـــان و دل مـــن زهـــم بـــه هـــم شـــد

ویـــن ســـینه مـــن بـــه تیـــغ جـــورت　　مجـــروح شـــد و نـــه ملـــتحم شـــد

Gül'ün bütün işi gücü zulüm olunca
Perişan oldu benim gönlüm ve canım da
Benim bu sinem senin bu cefa okunla
Yaralandı ve merhem bulmadı asla

Gül'ün bütün işi gücü Bülbül'e cefada bulunmaktır. Bülbül öyle acılara ve dertlere katlanır ki dertten sırtı bir yay gibi eğilir, gücü takati kalmaz. Aşk oyununda ne kadar dert ve keder varsa hepsi Gül'ün işidir. Bunca derde rağmen Bülbül, Gül'e o kadar düşkün ve tutkundur ki Gül'ün eziyetinden başka hiçbir şeye meyletmez. Bu bölümde şair mahlasını kullanır ve kendine "Divâne Ali, her ne kadar senin adın bu âlemde duyulsa da yerli yersiz ağlamalarla gönlündeki mutluluk tarumar oldu; ilahî hakikat sırları bizim bahçemizdeki levhaya yazıldı" der. Bu deldiğimiz kıymetli inci baştanbaşa cevher ve muntazam oldu diyerek şiirlerinin değerine işaret eder.

10. Fasıl: Gül'ün Bülbül'e Cevabı

بلبـــل چـــو بـــه گـــل حکـــایتی کـــرد　　وز محنـــت خـــود شـــکایتی کـــرد

گفـــت ای شـــده مبـــتلای عشـــقم　　هـــر دل نبـــود چـــو جـــای عشـــقم

Yaşadıklarını anlatıp Bülbül Gül'e
Çektiği ıstıraptan şikâyet edince
Ey aşkıma müptela olan dedi
Aşkımda yoktur her gönlün yeri

Bülbül, ıstıraptan şikâyet edince, Gül de veryansın etmeye başlar. "Ey aşkıma müptela olan Bülbül, her gönül benim aşkıma layık değildir. Sen ne diye bir goncaya gönül bağlar da şarabımı içmeden sarhoş olursun. Demek ki sen güçsüz ve zayıfsın, benim arzumun değerine göre hafifsin. Daha ne diye bu bahçeye gelip de aşkımla yüreğine ateş salarsın. Önündeki yol tehlikelidir, senin için ölümcüldür. Gücün yetmediği hâlde benden uzak durmadın, şimdi şikâyet ediyorsun" diye söylenir. Gül, "bana gönül vererek bela kapılarını açtın bir kere. Düştüysen benim tuzağıma, gönlünde dert olması dert değildir asla. Aşk ile gönlün kana bulanır derde belaya tutulur. Benim senden muradım dert ve kederdir, senin için böyle değilse, sen bu savaşın eri değilsin" diyerek Bülbül'e sitem eder ve Bülbül'ün kendi aşkına layık olmadığını dile getirir.

11. Fasıl

ای کـــرده طمـــع بـــه خـــوب رویـــان　　زهـر اسـت چـو شـراب عشـق خوبـان
یـــا در کـــش از ایـــن هلاهلـــش جـــام　　یـــا عشـــق مـــرا مکـــن تـــو بـــدنام

Ey güzel yüzlülere tamah eden
Güzellerin aşk şarabı zehirdir
Ya bu saf sudan el çek
Ya da aşkımı kötüleme

Şair bu bölümde aşkın zorlu yolculuğundan bahseder. Âşık eğer beden mahallesinde diri ve canlı ise hâlâ fani olması, ölmeden önce ölmesi gerekir. Nitekim sevgilinin derdi ile ölmeyenler, sevgilinin vuslatına yol ve imkân bulamaz. Bir kişi eğer bu yola girmişse ve canını vermekten korkuyorsa aşk oyununu bırakması daha iyidir.

12. Fasıl

ای بلبـــــل مســـــت مـــــرغ طیـــــار　　بـــی درد بـــه هـــم نرســـی کـــار
خـــود را تـــو فـــدای عشـــق مـــن کـــن　　هـــم تـــرک بقـــای خیشـــتن کـــن

Ey sarhoş bülbül! Uçan kuş
Dert olmadan neticeye varmazsın
Kendini benim aşkıma feda et
Kendi bekânı da terk et

Şair burada âşığın bu yolda kendini feda etmesi gerektiğini dile getirir. Âşık kişi ya kendi canından ve ruhundan vazgeçmeli ya da sevgilinin mahallesine hiç adım atmamalıdır. Ancak bir kere bu kader tuzağına düşünce fani olmak ve gönüldeki murattan vazgeçmek gerekir. Âşığın yine de sevgilinin vuslatına meyli varsa

gözünden sel gibi yaş akıtmalıdır. Âşıklar için ölmek sonsuz hayattır o hâlde yaşamanın peşini bırakmak gerekir. Sevgilinin derdi ile ölmeyen âşıktan bizarım der Gül. Sevgili hasretiyle ölmüyorsa ister şah ister fakir olsun, kıymeti yoktur. Gül Bülbül'e, "cefa ateşinde yan sürekli ve bizden vefa bekleme asla" der. Aşktan kaçıp sakınamadıysan benim kederimle can vermekten de çekinme. Kendini dertlerin hedefi eyle diyerek Bülbül'e bu yolun zorluklarını anlatır.

13. Fasıl: Gül'den Bir Gazel

در بـــاز بـــرای مـــن بـــه یـــک بـــار　　بیـــرون رو ازیـــن جهـــان غـــدار

بـــر غیـــر خـــدا مـــده تـــو دل را　　دامـــن رضـــای وی بـــه دســـت آر

Bir kez olsun canını feda et bana
Çık bu gaddar dünyanın dışına
Gönlünü verme Allah'tan gayrısına
Tutun onun rızasına

Şair bir önceki bölümde olduğu gibi yolun zorlukları ve gerekliliklerini anlatır. "Sadık âşık isen dikenlerin cefasından incinme Gül'ün diliyle. Kendi batıl hayalinden vazgeç, samimiyetsizliğe ve mutsuzluğa uğrama. Sevgilinin vuslatına meylettiğinde ölmeden gelme sırlar mahallesine. Âşıklık baştanbaşa derttir, dertsiz olmayı bekleme. Eğer bizim cefamıza gücün yoksa, sarhoş hâlde gelme gül bağına. Vuslatımızda gözün varsa, can vermekten geri durma. Bizim vuslatımız bir hazine olduğu için sıkıntı, ıstırap çekmeden kimse ulaşamaz ona. Aciz varlığından vazgeç nitekim kişinin bekâsının temeli rüzgâr üzerine kuruludur" diyerek Gül ve Bülbül hikâyesi üzerinden tarikat ehlinin nasıl yol alacağı ve neler yapması gerektiğini dile getirir. Aynı zamanda tasavvufta yaygın olan ölmeden önce ölünüz yani mevt-i irâdî kavramına telmihte bulunarak kulun nefsinin şeriata uygun olmayan yönlerini terbiye etmesi salık verilir. Bu ölümle sâlik kişi, dünyayı terk etmez ancak dünyanın cezbesinden kurtulmuş ve özgür olur (Cebecioğlu, 2009, 433). Bu ölüm şekli büyük bir mücadele ile nefsin ezilmesi, katledilmesi, sözünün dinlenmez hale getirilmesi manalarına da gelmektedir (Uludağ, 2001, 247).

14. Fasıl: Gül'ün Bahçesinde Bülbül'ün Hikâyesi

بلبـــل ز ســـر نیـــاز خـــود بـــاز　　کـــرد آه و فغـــان بـــی حـــد آغـــاز

تـــأثیر نکـــرد بـــه گـــل فغـــانم　　آســـوده نشـــد ز غصـــه جـــانم

Bülbül niyazını dillendirdi
Hadsiz hudutsuz ah u figan eyledi
Figanım güle tesir etmedi
Canımdaki keder dinmedi

Bu bölümde şair, Bülbül'ün sonsuz kavuşma arzusuyla hadsiz hudutsuz şekilde feryada tutulduğunu, asla uyumadığını, durmaksızın ağladığını dile getirir. Bülbül her an Gül'ün kederiyle feryat eder ama bu feryatlar güle tesir etmez, Bülbül'ün kederi hiç dinmez. Üstelik aldığı her nefeste acısı ve kederi daha da artar. Artık Bülbül'ün

gönlünde neşe ve mutluluk kalmaz, yokluk ve mutsuzluk mahallesine gider. Dünyanın güzelleri vefasız, merhametsiz ve cefa dolu olduğu için Gül de doğasına göre davranmaktadır ve vefasızdır. Bülbül "Ey gonca, bu güzellik dünyasında sen Tûba dalından olsan da yok olacaksın. Fani olan bu ticaret mahallesinde Gül'ün sermayesi bir hayattır. Nitekim sonunda hazan rüzgârı gelecektir. Merhametsizlik zulümdür, bu meslek ve iş her zaman Gül'ündür. Gönlü yorgunlarına bir nazar et, bülbüllerin ahlarına dikkat et. Ben yaralıya yardım etmezsin, dikenden hançerinle sürekli kan dökersin. Beni öldürmekten sakın, uzak dur; âşıkları öldürmek haramdır" diyerek içinde bulunduğu ıstıraptan bahseder.

15. Fasıl: Bülbül'den Bir Gazel

جـــانم ز هـــوای غنچـــه دم زد　　پـــس خیمـــه بـــه کشـــور عـــدم زد

ویـــن بلبـــل ســـرخوش ســـحر خـــوان　　صـــد نالـــه زیـــل و بانـــگ بـــم زد

Ruhum gonca gülün hevesiyle konuştu
Sonra yokluk ülkesinde çadır kurdu
Seher vakti öten bu sarhoş bülbül
Yüzlerce inleme ve ağlamaya tutuldu

Şair bu bölümde de önceki bölümde olduğu gibi Bülbül'ün hâline ışık tutmaktadır. Seher vakti öten güzel sesli bu Bülbül'den nice feryatlar yükselir. Çemendeki her diken, acımasız bir hançer saplar Bülbül'e. "Ey zalim! Senin merhametsizliğinle gönül, ağlamanın kitabını yazdı" diyerek ne kadar ıstıraba maruz kaldığını göstermek ister. Ancak bâd-ı sabanın hazandan bahsetmesi ve hazan mevsiminin gelmesi sonucunda Gül'ün yaprağı ne yapacağını bilemez. Çünkü hazan Gül için tehlikeli ve hatta ölümcüldür. Burada Bülbül çektiği dertler ve Gül'ün merhametsizliği karşısında hazan mevsiminin gelişini İlahî kudretin bir darbesi olarak nitelendirir.

16. Fasıl: Gül'ün Bülbül'e Cevabı

بلبـــل شـــده غـــرق بحـــر زاری　　زد نالـــه چـــو خـــود ز بـــی قـــراری

گردیـــده ز وصـــل غنچـــه گمـــراه　　بـــا گریـــه و زار و نالـــه و آه

Ağlama denizinde boğulmuş bülbül
Huzursuzluk içinde inledi
Ah içinde ağlayıp feryat ederek
Goncanın vuslat yolunu kaybetti

Her an dert içinde ağlayan Bülbül'ün halini gören Gül, bu durumdan rahatsız olur ve öfkelenmeye başlar. Aşk oyunun kuralı ve âşığın kaderi budur der. Bülbül'ün daima dikenlere maruz kalacağını, kendisinin hep gülüp eğleneceğini bunun karşısında Bülbül'ün işinin ağlamak ve feryat etmek olduğunu dile getirir. Bu hususta Yûnus Emre de şöyle der: "Gitmeye bağrı başı dinmeye gözü yaşı/ Her dem dervîşin işi âh ile zârı gerek" (Yûnus Emre, 2012, 167).

Gül, Bülbül'e sitem eder ve eğer âşık isen elbette yüreğin yanacak der. Bülbül zor bir yol seçmiştir. Önünde birçok zorluk ve sıkıntılar vardır. Nitekim vuslat yolu çetindir. Bülbül ne kadar ağlayıp sızlasa da Gül nazlanmaktan geri durmayacaktır.

Şair bu bölümde, hakikat yolundaki salikin önündeki zorluklardan; hangi güçlükle karşılaşırsa karşılaşsın bu sıkıntılara katlanması ve asla isyan etmemesi gerektiğinden bahseder.

17. Fasıl: Gül'den Bülbül'e Cevap Olarak Bir Gazel

بگـذر ز جهـان و تـرک جـان کـن　　قطـع نظـر آخـر از جهـان کـن

تسـکین دل تـو گـر فغـان اسـت　　دل خـوش کـن و تـرک ایـن فغـان کـن

Dünyadan vazgeç, canı terk et
Artık dünyaya bakmayı bırak
Gönlünü teskin eden figan ise
Gönlünü hoş eyle, bu figanı bırak

Şair bu bölümde Gül'ün dilinden, bunca ıstırap içinde acı çeken Bülbül'e telkinde bulunur ve canından vazgeçmesini, dünyaya dair olan her şeyi bırakmasını ister. Cesur olmasını ve salihlerin yolunu izlemesini tavsiye eder. Tüm benliğinden vazgeçmesini ve fenâ mahallesine yerleşmesini önerir. Dert ile mutlu olabilmesini, yüreğindeki kedere rağmen gönlünü hoş tutmasını dile getirir. Sürekli ağlaması gerektiğini, her an secdede kalmasını ve rükû etmesini söyler. Divâne Ali mahlasını kullanıp kendine hitap ederek dünyada mutluluk ve selamet aranmayacağını dile getirir. Her zaman doğru yolda olmayı, eğrilerden uzak durmayı öğütler.

18. Fasıl: Gül'ün Mihnetinde Bülbül'ün Şaşkına Dönmesi

بشـنید چـو آن خطـاب گـل را　　نوشـیده ز غصـه جـام مـل را

شـد گـرم و زتـاب سـینه زد جـوش　　گردیـده ز جـام غصـه مـدهوش

ببریـده طمـع ز گـل بـه یـک بـار　　بخشـیده وصـال غنچـه بـر نـار

Bülbül, Gül'ün hitabını işitince
Kederden dolayı saf şarap içti
Hararet bastı, ateşten sinesi kaynadı
Keder kadehiyle çılgına döndü
Yekpare gülden ümidini kesti
Goncanın vuslatını ateşe bağışladı

Bu bölümde Bülbül, Gül'ün hitabını işitince saf şarap kadehinden içer. Aşk sıkıntısı ve içindeki devasız dert ile feryat eder. Bu feryatlardan etkilenen Gül'ün gönlü incinir. Feryat ateşiyle bahçedeki goncanın yüreğine bir ateş düşer. Gül, yüreğinin incinmesiyle yüzüne gönül kanını sürer; şöhret âleminden ayrı düşer. Sinesi yanar, derdinin kederiyle çılgına döner. Bülbül artık Gül'den ümidini keser, goncanın vuslatını ateşe verir. Bülbül, gül bahçesinin köşesinde yârin kederiyle oturur, her şeyden el çeker. Bu gurur ve sarhoşluk ne zamana kadar sürecek diye düşünür.

Hâlbuki Gül'ün ömrü on gündür, fazla değil ama buna rağmen bunca gururun, nazın, işvenin sebebini düşünür. "Bu fani dünyanın gül bahçesinde kimse sonsuzluğa erişemeyecek, o güzel rengi de ne zamana kadar canlı kalacak, o mağrur gül goncası sonunda kimin ayağına serilecek" der kendi kendine.

19. Fasıl: Bülbül'den bir gazel

کـــای غنچـــه تـــرا اگـــر وفـــا نیســـت　　انـــدوه مـــرا دگـــر بقـــا نیســـت

دایـــم ز فلـــک چـــو فتنـــه بـــارد　　جـز محنـت و غـم در ایـن سـرا نیسـت

روزی کـــه شـــود قیامـــت آغـــاز　　جـــز روی خـــدا مـــراد مـــا نیســـت

Ey gonca! Sende vefa yoksa
Bizim de derdimizin bekâsı yoktur
Felekten fitne yağdığı için sürekli
Bu sarayda mihnet ve kederden başka bir şey yoktur
Kıyamet günü gelip çattığında
Hakk'ın yüzünden başka muradımız yoktur

Şair bu bölümde tamamen tasavvufî saiklerle bülbülün dilinden gazel söylemektedir. Bülbül'ün dilinden Gül'e hitap ederek güle, senin vefan yoksa bizim de kederimizin bekâsı yoktur der. "Gönlümüzdeki hiçbir derdin, sabır âleminde devası yoktur. Felekten her daim fitne yağar, burada mihnet ve dertten başka bir şey yoktur. Hiçbir belanın sabırdan başka devası yoktur. Razı ve teslim olan biziz, kaderi defedecek tedbir yoktur. Kıyamet gününde Hakk'ın yüzünden başka muradımız yoktur. Bir kişi sevgiliye can verirse, bu cömertliktir rüşvet değil. Gönlünü birine bağladıysan bu keramettir, ihsan değil. Allah için olmayan her türlü ibadet ve talepten mutsuzum" der. Divâne Ali mahlasını kullanıp kendine hitap ederek "sevgilinin mahallesinde senin sırtın dertle iki büklüm değilse eğer bugün elden ayaktan düştün demektir" diye ekler. Sevgilinin mahallesi olarak niteledi̇ği Allah yolunda dert ile iki büklüm olmayı yolun gerekliliği olarak değerlendirir. Nitekim derde maruz kalmak sevgilinin kendisini muhatap olarak gördüğü anlamına gelir. Tasavvufî manada tüm bu dertler âşık için kıymetlidir. Mâşuk, âşığından haberdardır.

20. Fasıl: Baharın sonu ve Bülbül'ün sessizliği

بلبـــل کـــه همـــی زد از فغـــان دم　　آســـوده نشســـت و شـــد فغـــان کـــم

رفـــت آن همـــه شـــوک و شـــوکت گـــل　　هـــم عمـــر بنفشـــه رفـــت و ســـنبل

آمـــد بـــه در آن خـــزان خونخـــوار　　افســـرده شـــد ایـــن جهـــان گلـــزار

Sürekli feryat figan eden Bülbül
Sakinleşti ve feryadı figanı kesti
Gül'ün o tüm dikeni ve görkemi bitti gitti
Menekşenin de sümbülün de ömrü geçip gitti
Kan dökücü o sonbahar çıktı geldi
Gül bahçesinin mevsimi soldu gitti

Şair bu fasılda hazan mevsiminin gelişiyle bütün canlılığını, neşesini kaybedip solmaya yüz tutan gül bahçesinin halini anlatır. Hazanın sevimsiz soğukluğu ile Bülbül de dinginleşir ve feryadı azalmaya başlar. Mevsimin değişmesiyle Gül'ün yüreğine ateş düşer. Nitekim bu mevsimin neye neden olacağını bilir. Gül'ün bütün görkemi, güzelliği bitip tükenmeye başlar. Gül'ün, menekşenin, sümbülün ve bahçenin bütün güzelliklerinin vakti dolar. Nitekim kana susamış hazan gelir ve gül bahçesini soldurur. Mutsuz, huzursuz bir rüzgâr Gül'e dokunur, Gül'ün ömrünü kısaltır. Gül yaptıklarından utanır, geçip giden ömründen razı olmaz. Yaptıklarından pişman olur, yüreğine ateş düşer. Gül daha fazla hayatta kalmaktan utanır ve ondan geriye sadece dikenleri kalır.

21. Fasıl: Kitabın hatimesi

ای بلبـــــــل بـــــــاغ آشـــــــنایی　　زان دم کـــه تـــو از خـــدا جـــدایی

بـا حسـرت گـل شـدی تـو خوشـخوان　　مـــا هـــم ز غـــم تـــو کـــرده افغـــان

زان بـــه کـــه کـــنم ســـخن فرامـــوش　　باشـــم همـــه جـــا همیشـــه خـــاموش

Ey aşinalık bağının bülbülü
Hak'tan ayrı düştüğün andan beri
Güzel sesli oldun gülün hasretiyle
Biz de feryat ettik senin kederinle
Sözü unutmaktan daha evladır
Her yerde sessiz olmam daima

Şair bu bölümde Bülbül'ü Hakîki varlıktan kopup dünyaya gelen salik olarak değerlendirir. Aşinalık bağı ifadesiyle bezm-i eleste işaret edilmektedir. Bu mecliste yaratıcı ve yaratılanlar arasında yapıldığı kabul edilen bir sözleşme söz konusudur. Dolayısıyla aşinalık bağı bu meclise işaret etmektedir. Bülbül bu tanışıklıktan ve aşinalıktan yani Allah'tan ayrı düştüğü an Gül'ün hasretiyle güzel sesli olup dertli dertli ötmeye başlar. "Bütün yaratılmışların ve hayatın olduğu bu atölyede yani dünyada her şeyin akıbeti yokluktur, yok olmaktır; Allah'ı zikretmemek doğru değildir; yokluk mahallesinde ölsek de dert değildir nitekim yolumuzu hazineye çıkardık yani Hakk'a kavuştuk" der. Şiir de söylese, şairlik de yapsa gönlündeki derdin azalmayacağını dile getirir. Şair bölümün son kısmında kendine öğüt verir ve sessizliği telkin eder. Kendimi (varlık olarak) bilmekten uzak olayım, bilgi diken gibidir. Sözü, lafı unutmak iyidir, her zaman ve her yerde sessiz olmak iyidir der ve bölümü bitirir.

22. Fasıl / فصل

دیوانـــه علـــی تـــو بـــس کـــن اکنـــون　　زیـــــن ســـــفتن در ســـــر مکنـــــون

جسـم تـو چـو عاقبـت شـود خـاک　　دل را ز خیـــال بـــد بکـــن پـــاک

چـون از تـو همیشـه حـق جـدا نیسـت　　بگـــذر ز هـــر آنچـــه وی خـــدا نیســـت

Divâne Ali yeter bu kadar
Gizli sırların incisini delmeyi bırak
Bedenin sonunda toprak olacaksa
Kalbini kötü hayallerden eyle pak
Hiçbir vakit Hak senden ayrı değildir
Hak'tan olmayan her şeyi bırak

Şair bu bölümde mahlasını kullanır ve kendine hitap eder. Sözünü artık bitirmesi gerektiğini dile getirir. Zanlar denizinde boğulduysan, kulağını etrafındaki zanlardan koru diye kendine öğüt verir. Kendine birtakım sorular yöneltir ve "şimdi söyle bana senin yüreğin ne için ateşle doludur, bu dünyadan maksadın nedir" der. Eğer sonsuz yaşamı istiyorsan unutma ki senin cismin sonunda toprak olacaktır diyerek kendine ölümlü olduğunu hatırlatır. Gönlünü kötü hayallerden temizlemesini, Allah'tan başkasına meyletmemesini salık verir. Dünyada yüzyıl yaşasa dahi nihayetinde ölümlü söyler. Senin gideceğin yer mezar olacağı için gönlünü görkemli dünyadan temizle diyerek kendine öğütte bulunur. Sakalıyla, sarığıyla gururlanmaması gerektiğini, melekler âleminin kuşu olsa bile sonunda toprağa düşeceğini söyler. Elest'i hatırlıyorsan eğer zerre gibi aklın rüzgârla gitmemiş demektir diyerek gözünü ve gönlünü dünyaya vermemesi gerektiğini dile getirir. Senin yerin gayb yuvasıdır, Hakk'tan uzak durmak ayıptır der. İçinde bulunduğu bu kafeste yani tende gözüne yüzlerce perde bağladığını söyler. Kendi aslından uzak olduğu için ayrılık vadisinde terk edilmiş gibi hissettiğini dile getirir. Hep vuslata meylettiğini ama can vermedikçe bunu nasıl bekleyebileceğini sorgular. Hakk'a yakın, kendinden yani nefsinden uzak olması gerektiğini nitekim kendini kollayıp beslemenin iyi olmadığını ifade eder. İki âlemde Hakk'tan başkası yoktur, sen kendinden vazgeç, yolun uzun ancak zamanın çok değildir der. Hakk hiçbir zaman senden ayrı olmadığı gibi sen de Hakk olmayan her şeyden ayrı ve uzak dur diyerek bölümü sonlandırır.

23. Fasıl / فصل

ای طالـــــب عمـــــر جـــــاودانی — فانیســـت چـــو عمـــر و زنـــدگانی
در مـــذهب آنکـــه عبـــد مولاســـت — از غیـــر خـــدا گذشـــتن اولاســـت
رفـــتم چـــو بـــرون ز کبـــر و از کـــین — بگشـــــاده دو دیـــــده خـــــدابین

Ey sonsuz bir ömre talip olan!
Ömür de yaşam da fanidir
Allah'a kul olanın mezhebinde
Allah'tan gayrısından vazgeçmek evlâdır
Kibirden ve kinden çıkıp uzaklaşınca
Hakk'ı gören iki göz açıldı

Şair bu bölümde tamamen tasavvufî düşünce ve görüşlerine ışık tutmaktadır. Sonsuz ömür peşinde koşmanın boş bir çaba olduğu, ömrün muhakkak son bulacağını dile getirir. Allah'a kullukta, Allah'tan gayrı her şeyden vazgeçmek gerektiğini vurgular. Kendi varlığımızdan vazgeçtiğimizde dünya gözüyle bakmaktan da

vazgeçebileceğimizi ifade eder. Şair burada okuru düşünmeye sevk eden birtakım sorular yöneltir; âlem nasıl aydınlıktır, güneş neden ateşle doludur? Gökyüzü neden mavidir, gökyüzündeki bulut nasıl duman gibidir? İlkbahar bulutları neden susamış yeryüzüne yağmur yağdırır? Bu topraktan evin yani bedenin aslı nedir, feleğin dönüşü nedendir? Geceleri neden karanlıktır? Gün vakti neden aydınlık olur? Şeytan neden Hz. Âdem'e secde etmedi Allah'ın gazabının sırlarını bilmesine rağmen? Hz. Âdem (insan) neden makul sayıldı, Allah'ın makul saydığı neden ölümlü kılındı? Hz. Âdem'e neden can verilmiş? Peki insana verilen can neden gözden saklanmış? Canı Hz. Âdem'den kim alıp götürmüş? Şair bu sorular ile zihnini ve ruhunu meşgul ettiği esnada hâl denizinin içine düştüm der. Sahip olduğu bilgi ve öngörü ile aklın kendisini sevgilinin huzuruna götürdüğünü ifade eder. Kibirden ve kinden uzaklaştığında Hakk'ı gören gözünü açtığını dile getirir. Hak nedir gördüm, bildim der. Bütün cümle âlemin Allah'ın fiilinden başka bir şey olmadığını ve Allah'ın mülkünde her mekân ve her zerrenin Allah'ın tasarrufunda olduğunu dile getirir.

24. Fasıl: Sözün bitişi

ای جـــان ز الســـت اگـــر تـــو مســـتی　　در عـــــــالم کبریـــــــا و هســـــــتی

بـــی حکـــم خـــدا نمـــی شـــود کـــار　　هـــر شـــاخ دگـــر نمـــی دهـــد بـــار

Ey ruh! Elestten beri sarhoş isen
Kibriya ve varlık âleminde
Hakk'ın hükmü olmadan bir iş olmaz
Hiçbir dal bir meyve vermez

Bu bölümde kâinatta var olan her şeyin Allah'ın yaratmasıyla var olduğuna işaret edilir. Ey can! Âlemde var olan her zerrenin 'Allah mabudumuzdur' dediğini ifade eder. Hiçbir yerde Hak'tan başkası yoktur. İki âlemde de tek var olan Allah'tır. Allah'ın emri ve hükmü olmadan hiçbir iş olmaz, hiçbir dal meyve vermez. Özetle Hakk'ın kaza ve kaderi dışında bir şey yoktur.

25. Fasıl: Sözün sonu

مـــا دل چـــو بـــه غیـــر حـــق نبســـتیم　　در ملـــک وجـــود خـــود کـــه هســـتیم

تـــن خانـــه و جـــان چـــراغ بیـــت اســـت　　ویـــن عمـــر فنـــا دگـــر چـــو زیـــت اســـت

ســـوزید چـــراغ مـــا چـــو ایـــن زیـــت　　شـــد نالـــه مـــن هـــزار و صـــد بیـــت

Hak'tan başkasına gönül bağlamadık
Bulunduğumuz bu varlık mülkünde
Beden evdir ve can, evin kandili
Bu fani ömür de kandilin yağı gibi
Ömür kandilimiz bu yağ gibi yandı
Benim feryatlarım da bin yüz beyit oldu

Şair eserini sonlandırdığı bu bölümde insanın yaratılışına işaret ederek ruh sarayının kapısının Allah'ın inayetiyle açık olduğunu ifade eder. Bir insan tohumu

ektin, cennetin meyvesisin dedin ve Hz. Adem'in bedenine nefes verdin der. Yüzlerce gizli sırrı bize gösterdin, sonunda hepsini yerinden alıp götürdün. Bu can, mekânın olduğu vadide ezel sırrıdır. Biz gönlümüzü bulunduğumuz bu varlık mülkünde Hak'tan gayrısına bağlamadık der ve eserinin beyit sayısına işarette bulunur. Eserinin her bir beytinin gizli bir inci gibi vezinle tartıldığını ve tefekkür mahzeninde düzenlendiğini söyler. Derdim gibi beyit sayısı da arttı, yüz beyit daha eklendi diyerek beyit sayısının arttığını ifade eder. Bu eserin, kendisinden bir işaret olarak kalacağını, zaman zaman bu eserle hatırlanacağını dile getirerek eserini tamamlar.

Sonuç

Gül ve Bülbül hikâyesi, kökeni itibarıyla Hint ve İran edebiyatı arasındaki kültürel etkileşim zemininde gelişmiş, zamanla hem Doğu hem Türk edebiyatında derin bir sembolik ve estetik çerçeveye kavuşmuştur. *Kelile ve Dimne* gibi hayvan hikâyeleri geleneğinin etkisi, hikâyenin erken dönem biçimlerinde açıkça görülmekte; kuşların ve çiçeklerin şahıs kadrosu olarak seçilmesi, bu geleneğin güçlü izlerini taşımaktadır. Bununla birlikte İran edebiyatında Attâr'a isnat edilen, ancak otoriter araştırmacıların Attâr'a aitliğini tartışmalı gördüğü metinler, hikâyenin kaynakları konusunda olmasa da eserlerin müellifleri bakımından bir karışıklığa yol açmıştır. Safevî döneminde Ali Gîlânî-yi Pûmenî ve Mehcûr-i Hemedânî gibi şairlerin yazdığı eserler, yazarları belli ve kesin olan eserler olarak öne çıkmaktadır.

Türk edebiyatında ise gül ve bülbül hikâyesinin gerek mesnevi formunda gerek farklı nazım türlerinde daha canlı ve çeşitli bir şekilde işlendiği görülmektedir. Farklı dönemlerde yazılan eserlerde hikâye, kimi zaman insanlaştırılmış kahramanlarla, kimi zaman Hz. Süleyman'ın konuya katıldığı daha geniş bir anlatı örgüsü ile yeniden şekillendirilmiş; böylece ortak bir çekirdek etrafında çok yönlü bir edebî gelenek oluşmuştur.

Bu çalışmanın ana konusu olan Ali Gîlânî-yi Pûmenî'nin *Bülbülnâme'*si, İran edebiyatında bu konu üzerine yazılmış sınırlı sayıdaki müstakil mesnevilerden biri olması bakımından önem taşımaktadır. Eserin sade dili, sınırlı olay örgüsü ve yoğun sembolik mazmunları; tasavvufî düşüncenin öne çıktığı bir aşk anlatısını merkeze alır. Gül ile Bülbül arasında geçen karşılıklı söyleşiler, âşığın fenâ sürecine, dünyanın geçiciliğine, güzelliğin faniliğine ve hakikî maşuka ulaşma arzusuna dair yoğun göndermeler içerir. Mesnevi boyunca tekrar eden gülün geçiciliği, bülbülün çilesi, kader ve fanilik vurguları; eseri didaktik bir tasavvufî çerçeveye oturtur. Bu anlamda Sadi'nin tasavvufî ve ahlakî değerleri öğretme amacıyla yazdığı *Bostan* adlı eserine irfanî bir metin olması bakımından benzemektedir. Olgu, olay ve davranışları, tasavvufî gelenek ve anlayış zeminine göre temellendirmekte ve tasavvufî bir çerçeve oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, gül ve bülbül hikâyesi farklı coğrafyalarda çeşitli biçimlerde yeniden üretilmiş olsa da temelinde benzer sembolik yapı korunmuştur: Gül çoğu zaman naz ve güzelliğin, Bülbül ise çileli âşığın temsilcisidir. Bu ikili üzerinden kurulan anlatılar, sadece edebî bir motif değil; aynı zamanda tasavvufî düşüncenin, aşk metafiziğinin ve insanın varoluş arayışının bir yansımasıdır. Ali Gîlânî-yi Pûmenî'nin *Bülbülnâme*'si, söz konusu geleneğin İran edebiyatı içindeki özgün

halkalarından biri olarak hem edebî hem de kültürel açıdan dikkate değer bir örnek teşkil etmektedir.

Kaynakça

Ali Gîlânî-yi Pûmenî. *Bülbül-nâme.* tsh. Nasrullah Purcevâdî. Tahran: Nâme-yi Ferhengistân, 1383 hş.

Attâr-ı Nîşâbûrî. *Mantıku't-tayr.* tsh. Muhammed Rıza Şefî'i Kedkenî. Tahran: İntişârât-ı Sohen, 1384 hş.

Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009.

Eren Kaya, Fazile. "Rifâ'î'nin *Bülbül-nâme*'si Üzerine Bir İnceleme". *Divan Araştırmaları Dergisi* 19 (2017), 59-76.

Fürûzânfer, Bedîüzzaman. *Şerh-i Ahvâl ve Nakd-i Âsâr-ı Şeyh Ferîdüddîn Muhammed Attâr-ı Nişâbûrî*. Tahran: İtişârât-ı Zuvvâr, 1389 hş.

İspir, Mehmet. *Münîrî'nin Gülşen-i Ebrâr ve Maden-i Esrâr Mesnevisi (İnceleme-Metin-Sadeleştirme).* Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.

Purcevâdî, Nasrullâh. *Zebân-ı Hâl der İrfan ve Edebiyyat-i Pârsî*. Tahran: Ferheng-i Neşr-i Nov, 1393 hş.

Sadrî, Mehdî. "Nokât-i çend der bâb-i tashih-i Bulbulnâme-i Ali Gîlânî-yi Pûmenî". *Peyâm-i Baharistân* (Kış. 1392 hş.) 22/6.

Şahinoğlu, Nazif. "Feridüddîn Attâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/95-98. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2001.

Yûnus Emre, *Dîvân-Seçmeler*. (haz. Mustafa Tatcı) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. 2012.

Zavotçu, Gencay. *Türk Edebiyatında Gül ve Bülbül Mesnevileri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

https://ganjoor.net/attar/bolbolname; 10.03.2026.

Extended Abstract

This study explores the cultural, literary, and historical dynamics that shape the long-standing narrative tradition of the *Rose and the Nightingale* motif across Eastern literary cultures, with particular attention to its evolution, symbolic density, and intertextual adaptability. The research approaches the motif not as a fixed allegorical device but as a fluid cultural construct that has accumulated new layers of meaning as it traveled across geographies, languages, and literary epochs. By tracing its earliest attestations, often associated with Indian narrative traditions such as the animal tales attributed to Bidpai (Beydeba) in the 3rd century, the study situates the motif within a broader cultural ecology of storytelling that predates its classical Persian and Ottoman formulations. Such a perspective allows the narrative to be read not merely as a poetic convention but as a cross-cultural carrier of emotional, philosophical, and symbolic codes.

Central to the analysis is the observation that the *Rose and Nightingale* tale functions as a cultural repository in which communities have encoded their shifting attitudes toward love, beauty, suffering, spiritual longing, and aesthetic expression. In classical Persian poetry, exemplified by Sanā'ī, Attār, Sa'dī, and Ḥāfiz, the nightingale emerges as the emblem of the

lover consumed by devotion, while the rose embodies both the beloved and the unapproachable ideal. The Ottoman literary system later adopts this dyad, infusing it with its own socio-cultural sensibilities and adapting it to the aesthetics of *divan* poetry. The rose garden becomes a poetic stage upon which metaphysical yearning, earthly passion, and courtly refinement intersect. As the motif passes into Turkish literature, it retains its symbolic architecture while simultaneously gathering new resonances tied to local cultural memory, Sufi hermeneutics, and the stylistic preferences of different poetic generations.

The study also demonstrates how narrative motifs, once embedded within a literary system, become tools through which broader cultural identities are negotiated. The persistence of the *Rose and Nightingale* narrative over centuries reveals the durability of certain emotional archetypes within Eastern cultural imagination, while its adaptability shows the capacity of literary traditions to renew themselves through intertextual dialogue. The motif's long-standing appeal lies in its ability to simultaneously stage personal longing and articulate collective cultural aesthetics. Through metaphors of voice, fragrance, separation, and flowering, it constructs a shared emotional lexicon that transcends temporal boundaries.

Methodologically, the article employs comparative textual analysis, tracing representative examples across Persian, Ottoman Turkish, and later modern literary contexts. It incorporates both philological and cultural-semiotic perspectives, emphasizing how symbolic motifs interact with the socio-historical conditions of their production. By juxtaposing classical sources with more contemporary narrative and poetic treatments, the study highlights the tension between tradition and innovation and draws attention to the ways in which writers reinterpret inherited symbols to reflect new cultural sensibilities.

The findings suggest that the *Rose and Nightingale* story is not merely a residue of classical aesthetics but a living, evolving cultural symbol that continues to inform modern literary imagination. It embodies a dialogue between past and present, between the idealization of love and the complexities of lived experience. Ultimately, the study argues that this motif serves as an exemplary case of how literary traditions construct continuity through symbolic repetition while simultaneously enabling creative re-articulation across generations.